

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ
ΣΤΙΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ**

Αθήνα 2023

Εικόνα εξωφύλλου:

Χειραψία:

«Το σήμερα χαιρετά το χθες προσβλέποντας στο αύριο!»

Από την ατομική Έκθεση της εικαστικού Πέπης Χατζηδάκη, με τίτλο «Ξύλινα Κεντήματα», που παρουσιάστηκε στα Χανιά (21 Ιουλίου – 8 Αυγούστου 2021) με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, σε συνεργασία με την Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ

Επέτειοι και... επέτειοι

Την 25^η Μαρτίου 2021, συν-έπλεε η Μεγάλη με τη μικρή ιστορία. Διακόσια χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση και επτά χρόνια από την έναρξη του Διαδικτυακού Κέντρου Ποιμαντικών Μελετών, Ερευνών και Εφαρμογών, Διαποίμανση (www.diapoimansi.gr) Γενέθλιος Ημέρα! Εφέτος συμπληρώσαμε συν Θεώ εννιά χρόνια λειτουργίας του. Δόξα τω Θεώ!

Στο κύλισμα αυτών των χρόνων αναρτήθηκαν κείμενα που στοιχειοθετούν μεταξύ άλλων μία Ποιμαντική Θεολογία στη Θεωρία και την Πράξη της. Φροντίσαμε, όμως, να ρίχνουμε και ποιμαντικές ματιές στα όσα γεγονότα συνέβαιναν γύρω μας, στην Ελλάδα και τον Κόσμο, που αποτυπώθηκαν σε ποιμαντικά σημειώματα. Ανακοινώθηκαν επίσης Συνέδρια που έλαβαν χώρα, Συμπόσια, Ιερατικές συνάξεις. Έγιναν επίσης παρουσιάσεις βιβλίων, αφιερώματα περιοδικών, προβολή Εκθέσεων. Προβλήθηκαν μεταξύ άλλων και ποιμαντικές μορφές του παρελθόντος και του παρόντος, που σημάδεψαν την ζωή της Ορθοδόξου Εκκλησίας ανά την υφήλιο. Πολλά από αυτά δημοσιεύτηκαν στην ηλεκτρονική έκδοση: Α.Μ. Σταυρόπουλου, [Κεντίδια στον Καμβά της ζωής](#), Αθήνα 2021. Κάποια άλλα απαρτίζουν την παρούσα έκδοση με τίτλο: *Χρονογραφήματα στις προκλήσεις των καιρών*.

Θελήσαμε, λοιπόν, ως μία ανακεφαλαίωση της κύριας αρθρογραφίας μας των τελευταίων δύο χρόνων (Άνοιξη 2021-Άνοιξη 2023) να προσφέρουμε εν είδει επιτομής δέκα κείμενα που χρονο-γράφησαν, ψυχο-γραφώντας ταυτόχρονα τον συντάκτη τους, που ρίχνει ευθείες και λοξές ματιές σε γεγονότα, καταστάσεις, ερωτήματα για το παρόν και το μέλλον του κόσμου μας. Τρόπον τινά απαντούν με τον τρόπο τους στις προκλήσεις των καιρών προσφέροντας ένα λόγο παρακλήσεως που αναπαύει, προσθέτοντας κάποια ακόμα κεντίδια στον καμβά της ζωής.

Όλα αυτά προϋποθέτουν διάθεση χρόνου, κόπου, φροντίδας αλλά και αγάπης για το επιτελούμενο έργο, με την πεποίθηση ότι «το της Ποιμαντικής κέρδος εις άπαντα διαβαίνει τον λαόν» (ι. Χρυσόστομος). Είμαι βαθύτατα ευγνώμων προς όλους και όλες που βοήθησαν και συνεργάστηκαν σ' αυτό το έργο. Ευχαριστώ επίσης όλους

εσάς που ανταποκριθήκατε, μοιραστήκατε τους καρπούς των κόπων μας, συμπαρασταθήκατε και μας ενθαρρύνετε να συνεχίσουμε το έργο αυτό.

Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος

Εορτή του Ευαγγελισμού, 25^η Μαρτίου 2023

Το «δίπτυχο» προέρχεται από σχέδιο του Νίκου Εγγονόπουλου για τον Ευαγγελισμό. Το Ίδρυμα Β. και Μ. Θεοχαράκη, Βασιλίσσης Σοφίας 9 και Μέρλιν 1, Αθήνα 106 71, φιλοξένησε την Έκθεση «Νίκος Εγγονόπουλος, ο Ορφέας του Υπερρεαλισμού». Διάρκεια Έκθεσης 10 Φεβρουαρίου 2022 έως 5 Ιουνίου 2022.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Προλογικό: Επέτειοι και... επέτειοι .....</i>	3
1. Ο εορτασμός των διακοσίων χρόνων από την κήρυξη της Επανάστασεως του 1821. Η αναδρομή ως προοπτική.....	7
2. Σελίδες από ένα αθέατο ημερολόγιο	12
3. Η μεταστροφή ως στάση ζωής. Τα καλά και συμφέροντα	15
4. Τα επίχειρα της αδιαφορίας. Όπου και όταν σας βρίσκει το κακό...	18
5. Θεός Παντοκράτωρ ή και Πατήρ;	22
6. Τέλος ή αρχή... του παιχνιδιού;	24
7. Το 2023, Έτος Διαλόγου ως Εγγυητού της Ειρήνης	25
8. ΚΙΧΕΜ: Ένα παράξενο πεντάγραμμο	26
9. Το αμφί-σημον «μετά», μ.Χ. : μετά Χριστόν ή και μετά Χριστού;	27
10. Ατενίζοντας το Μέλλον	29

1.

Ο εορτασμός των διακοσίων χρόνων από την κήρυξη της Επανάστασης του 1821¹

Η αναδρομή ως προοπτική ελπίδας και ζωής

Πολύς λόγος έγινε τελευταία, αλλά και προετοιμάστηκε από πολύ καιρό ο εορτασμός των διακοσίων χρόνων από την κήρυξη της Επανάστασης του 1821. Η Εκκλησία με σειρά συνεδρίων και την εκτύπωση των *Πρακτικών* τους, η Πολιτεία με σύσταση Ειδικής Επιτροπής αλλά και η Ακαδημία Αθηνών, τα Πανεπιστήμια, οι Θεολογικές μας Σχολές, οι Ανώτατες Εκκλησιαστικές και άλλες Ακαδημίες, οι Ιερές Μητροπόλεις και Ενορίες, Ενώσεις Θεολόγων, Πολιτιστικοί Σύλλογοι και λοιποί Οργανισμοί γιόρτασαν και γιορτάζουν με την επισημότητα που του αναλογεί, το μεγάλο αυτό γεγονός.

Κάποιοι διερωτήθηκαν αν είναι γιορτή επετειακή ή γενεθλίων. Δεν μπορούμε να ξέρουμε τι ακριβώς εννοούσαν με αυτό. Πάντως, όλοι αναγνωρίζουμε ότι είναι ένα μεγάλο γεγονός. Δεν είναι λίγο, μετά από 400 χρόνια σκλαβιάς, 200 ελευθέρου βίου και άλλα τόσα 200 χρόνια, προβλέποντας το μέλλον, κοιτάζοντας το παρελθόν και αξιοποιώντας το παρόν, να ενατενίζουμε διαχρονικά την ενότητά μας. Ας θυμίσουμε τη φράση: «αν θες να ζήσεις το παρόν, θυμήσου το μέλλον» ή τον τίτλο ενός βιβλίου, ότι «*Το αύριο συμβαίνει σήμερα*». Άλλωστε ας μην ξεχνάμε ότι «και το σήμερα είναι εκείνο το αύριο του χθες» (Antonio Machado). Είναι μεγάλος ο πειρασμός να καθηλωθεί κάποιος σε μια από τις τρεις διαστάσεις του χρόνου.

Η Επανάσταση του 1821 είναι ένα μεγάλο γεγονός, επέφερε την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό και έδωσε την ευκαιρία παρ' όλες τις δυσκολίες να ζήσουμε οι Έλληνες σε μια ελεύθερη πατρίδα αποφασίζοντας στο μέτρο που μπορούσαμε... ελεύθερα για τις τύχες μας. Κάποιοι μας ωθούν να αδράξουμε την ευκαιρία να προχωρήσουμε «από την Επανάσταση του 1821 στην Επανάσταση των

---

¹ Εισήγηση στο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο της Θ.Σ. του ΕΚΠΑ, 4-7 Νοεμβρίου 2021, με τίτλο: «Υμείς γάρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε» (Γαλ. 5, 13). Η εισήγηση ΑΜΣ έγινε στις 4 Νοεμβρίου 2021. Τα [Πρακτικά](#) έχουν δημοσιευτεί σε τόμο εντύπως και ηλεκτρονικά.

συνειδήσεων» (Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης). Υπάρχουν άλλωστε πολλών ειδών επαναστάσεις. Οι επαναστάσεις σήμερα είναι πολυεπίπεδες γιατί πολλά δεινά δυναστεύουν τους ανθρώπους και τον κόσμο μας. Ο καθείς και η Επανάστασή του... κατά το «ο καθείς και τα όπλα του» (Ελύτης). Σε αυτούς τους καιρούς πρέπει να σκεφτούμε σοβαρά ποια επανάσταση επιλέγουμε, με ποιες αλλαγές, με ποιες ανατροπές, έτσι ώστε το αποτέλεσμα να μην είναι ένα αναποδογύρισμα όλων των παραδεδομένων αξιών. Να μην γίνουμε *Επαναστάτες χωρίς αιτία...* και χωρίς αποτέλεσμα, αλλά να κρατήσουμε από την Επανάσταση το κύριο συστατικό της λέξης, την *Ανάσταση του Γένους μας*. Έχουμε πολλά στοιχεία στην Παράδοση μας, που μπορούν να οδηγήσουν και να στοιχειοθετήσουν αντί να στοιχειώσουν το παρόν και το μέλλον μας.

Από την πλευρά μας, που δεν μπορεί να δίνει καθολικές λύσεις για όλες τις πτυχές αυτής της Ανάστασης, θα θέλαμε να επισημάνουμε τη σπουδαιότητα της διαποίμανσης, της *Καλής Ποιμαντικής*, του λαού μας εκ μέρους της Εκκλησίας μας. Έχει δώσει καλά δείγματα στο παρελθόν, παρ' όλες τις αδύναμες πτυχές κάποιες φορές. Έχουν επισημανθεί κατά καιρούς αλλά έχουν και προταθεί προοπτικές αναζωπυρώσεως του ποιμαντικού χαρίσματος της Εκκλησίας μας. Ως μελέτη του παρελθόντος αλλά και ως ανοίγματα στο μέλλον με εκκίνηση στο παρόν, προτείνουμε δύο σπουδαία κείμενα: ένα αυτοτελώς προερχόμενο από την γραφίδα του αγίου Αθανασίου του Παρίου, *Η καλή Ποιμαντική* (1802) και ένα σύμμεικτο που συνδυάζει τις απόψεις του αγίου με ένα κείμενο του στοχαστή Χρήστου Μαλεβίτση, *Η προδοσία των Ποιμένων*, επεξεργασμένα από τον ομιλούντα².

Τα δύο κείμενα που αναφέραμε, ασφαλώς δεν είναι τα μόνα που μπορούν να υποδείξουν το πώς υπηρέτησε η Εκκλησία και με ποιες προοπτικές θα ήταν πρόπον να αντιμετωπίσει την διαποίμανση του ορθοδόξου πληρώματος. Πλήθος κειμένων και πλήθος ανδρών και γυναικών, κληρικών και λαϊκών διαδραμάτισαν ένα σημαντικό ρόλο στη ζωή του ορθοδόξου λαού κατά την διάρκεια της τουρκοκρατίας και μετέπειτα. «*Επιλείπει γάρ με διηγούμενον ο χρόνος*» για όλους όσους έδρασαν και για όλα όσα συνέβησαν στο απώτερο παρελθόν και στο πρόσφατο παρόν.

---

² **Αθανασίου του Παρίου**, *Η Ποιμαντική Πρόνοια*, Εν Τριεστίω 1802, στο Α. Μ. Σταυροπούλου, *Στιγμιότυπα και Περιπλανήσεις σε δρόμους Ποιμαντικής Διακονίας*, τεύχος 1, Αθήνα 1983, σ. 145-152 («Ο Εφημέριος» 1983, σ. 105-107). Αλεξάνδρου Μ. **Σταυροπούλου**, [«Η Προδοσία των Ποιμένων» και «Η Καλή Ποιμαντική»](#). Σχόλια σε ένα πρόσφατο και σε ένα παλαιότερο κείμενο (Χρήστου Μαλεβίτση και Αγίου Αθανασίου του Παρίου), στου ιδίου *Προκλήσεις της Ποιμαντικής Σήμερα*, κεφ. 11, σ. 149-157, Αρμός 2013.

Οι μορφές των Νεομαρτύρων δεσπόζουν στο φωτεινό αυτό στερέωμα. Με το παράδειγμά τους στερέωναν την πίστη των Ορθοδόξων. Ξεχωριστή η μορφή της Αγίας Φιλόθης, που έδρασε μορφωτικά, προνοιακά και πρωτοποριακά, τονίζοντας την ισότητα των ευκαιριών και για τις γυναίκες. Εξέχουσα θέση κατέχουν ιερομόναχοι που περιόδευαν και εμπύχωναν τους υποδούλους όπως ο Νεκτάριος Τέρπος και ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός. Ακόμη Διδάσκαλοι του Γένους, που φώτιζαν τον λαό με τη γνώση και χάλκευαν την πίστη των υποδούλων. Πατριάρχες, κληρικοί και εμπνευσμένοι λαϊκοί που με το παράδειγμά τους προετοίμαζαν τον λαό να αντιταχθεί στον κατακτητή και να πολεμήσει «για του Χριστού την πίστη την αγία και της πατρίδος την ελευθερία».

Ανάλογα συνέβησαν και μετά ταύτα κατά την περίοδο της ελευθερίας, στα οποία δεν θέλουμε να εστιάσουμε προς ώρας. Έχουν συμβεί πολλά και θαυμαστά, τα οποία είναι δυνατόν να εμπνεύσουν και να καθοδηγήσουν τους ποιμένες σήμερα γιατί όχι όμως και στο μέλλον. Άλλωστε ο Κύριος είναι αυτός που ποιμαίνει: «Κύριος ποιμαίνει με και ουδέν με υστερήσει». Στο υστέρημα του λαού προστίθεται το περίσσειμα του Θεού!

Τὸ μέλλον μᾶς ἀφορᾶ καὶ γιὰ τὸ πῶς θὰ προετοιμαστοῦμε θεολογικά γιὰ νὰ ὑποδεχτοῦμε καὶ νὰ ἀποδεχτοῦμε ἐνδεχομένως ὅλα αὐτὰ τὰ καινούρια καὶ θαυματοῦσα πού μᾶς ἐπιφυλάσσει· καὶ νὰ τὰ ἐνσωματώσουμε καὶ νὰ τὰ ἄφομοιώσουμε ἢ ἀκόμα καὶ νὰ τὰ ἀποβάλουμε, ὅταν αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖο. Χωρὶς νὰ χαρακτηριστοῦμε ὡς «νεοπαθεῖς», προσεταιριζόμενοι με πάθος καθὲ τί τὸ καινούριο, ἄς εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ δοῦμε τὸ νέο καὶ τί πραγματικὰ τὸ νέο φέρνει καὶ δὲν φαίνεται ἀπλῶς σὰν καινὸ χωρὶς καὶ νὰ εἶναι. Μὲ αὐτὴ μας τὴ στάση ταιριάζει καὶ ἡ ἐτοιμότητά μας νὰ ἐγκαταλείψουμε κάθε τί τὸ παλιὸ ὅταν αὐτὸ ἔχει ξεπεραστεῖ καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον καμιά ἐλπίδα ὅτι θὰ χρησιμεύσει κάπου, κάποτε.

Μία ποιμαντικὴ θεολογικὴ στάση ὡς πρὸς τὸ μέλλον ἀφορᾶ ἀκόμα καὶ στὴν προετοιμασία μας γιὰ τὰ δύσκολα καὶ τὰ ἐπερχόμενα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει μεγάλα δεινὰ εἴτε σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο εἴτε σὲ κοινωνικὸ, οἰκονομικὸ, πολιτικὸ, οικολογικὸ, ὑγείας κ.λπ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἀπαριθμήσουμε. Καθημερινὰ βομβαρδιζόμαστε ἀπὸ συμβαίνοντα κακὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μελλούμενα. Βέβαια, ἀπευχόμαστε νὰ συμβοῦν. Χρειάζεται, ὅμως, ἡ ἐτοιμασία μας ὥστε νὰ μὴ ταραχτοῦμε ὅταν μᾶς βρεῖ τὸ κακὸ. «Ἡτοιμάσθην καὶ οὐκ ἔταραχθην» μᾶς ὑποδεικνύει ὁ ψαλμωδός. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ δεχτοῦμε

εύγνωμόνως ὄχι μόνον τὰ ἀγαθὰ ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρὰ, ἀφοῦ ἔχουμε τὴν αἴσθησις ὅτι ὁ Κύριός μας συνοδεύει πᾶσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας.

Μία ἄλλη πτυχή τοῦ θέματος ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ πλαίσιο καὶ οἱ δομὲς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τὸ ὁποῖο καλούμαστε νὰ ἐπιτελέσουμε στὸ μέλλον. Ὅσο μεγάλη καὶ νὰ εἶναι ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος ὅπου ἀσκήθηκε ἡ Ποιμαντικὴ στὸ παρελθόν, τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ πλαίσιο καὶ ὡς πρὸς τὶς μορφές. Ὅπως καὶ ὁ Κύριος ἐμφανιζόταν «ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ», τὸ ἴδιο καὶ ἡ Ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος θὰ προσλαμβάνει διάφορες μορφές ἐνῶ στὴν οὐσία θὰ εἶναι ἡ ἴδια ὡς πρὸς τὶς προθέσεις καὶ τοὺς στόχους τῆς.

Ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς δείχνει ὅτι τὸ μέλλον τῆς Ποιμαντικῆς ἐξαρτᾶται ἀκόμη ἀπὸ τὴν «ὀπτική» μὲ τὴν ὁποία ἀντικρούζουμε **τὰ πράγματα** τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ **τὸν τρόπο** μὲ τὸν ὁποῖο ποιμαίνουμε τοὺς ἀνθρώπους.

Αὐτὸς ὁ τρόπος εἶναι ποῦ ἐπιτρέπει «νὰ κρατῶ τὸν νοῦν μου εἰς τὸν Ἄδην καὶ νὰ μὴν ἀπελπίζομαι» (Γέροντας Σιλουανός). Γιατί ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς γνωρίζει καλὰ ὅτι ἡ ἐλπίδα δὲν εἶναι μία ἀφηρημένη ἔννοια, μία κατάσταση μόνο. Ἡ ἐλπίδα ἔχει ὄνομα. Εἶναι «ὁ Χριστός, ἡ ἐλπίς ἡμῶν»· εἶναι ὁ Κύριος, ποῦ εἶναι «ἡ ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων». Αὐτὸς εἶναι ἡ μόνη βάση ποῦ μας κάνει αἰσιόδοξους.

Ἡ ἐλπίδα αὐτὴ δὲν εἶναι κατάσταση ψυχικῆς εὐφορίας τῆς στιγμῆς. Εἶναι δοκιμασμένη καὶ σφυρηλατημένη μὲ ὑπομονή. Αὐτὴ ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει αὐτοὺς ποῦ τὴν ἔχουν. Αὐτὴ ἡ ἐλπίδα ἔξω βάλλει τὸν φόβον, τοὺς φόβους ποῦ μπορεῖ νὰ προκαλεῖ «το βᾶρος ἀπὸ τὰ μελλούμενα». Το μηδενικὸ τοῦ 2021 μετατρέπεται τότε σὲ σωσίβιο καὶ μᾶς βοηθάει ν' ἀνέβουμε πάλι στὸ καλοτάξιδο σκαρὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ γίνουμε «πλοηγοὶ καὶ ὄχι ναυαγοὶ στὸ νέο ὠκεανὸ ποῦ ἀνοιγόμαστε».

Να ευχηθούμε, ὁ Θεὸς νὰ χαρίζει χρόνους στὴν Πατρίδα μας καὶ νὰ αξιώνει τοὺς περιλειπόμενους Ἕλληνες, νὰ γιορτάσουν κάτι παρόμοιο καὶ μετὰ 200 χρόνια! Φυσικὰ γι' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀπαραίτητη ἡ συνδρομὴ τῶν Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τῶν Θεολόγων, οἱ ὁποῖοι συ-στρατευόμενοι ἀσκοῦν μιὰ Ποιμαντικὴ «του χθες, του μετὰ καὶ του τώρα». Στὴν κυριολεξία πρόκειται γιὰ μιὰ **μετὰ-Ποιμαντικὴ**, ποῦ ανταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες τῆς ηλεκτρονικῆς μας Ἐποχῆς καὶ τῆς Κοινωνίας ὡς κοινωνίας τῆς πληροφορίας. Χρησιμοποιεῖ συνεπῶς τὴν καινούρια γλῶσσα ὡς νέα **κοινὴ** γλῶσσα –ὅπως τὰ Ἑλληνικά του ελληνο-ρωμαϊκοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης– γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ συνεννοεῖται καὶ νὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα τοῦ Ευαγγελίου στὸν σύγχρονο ἀνθρώπο. Στὸ πνεῦμα αὐτὸ ἡ

Θεολογική μας Σχολή έχει περιλάβει το μάθημα της Πληροφορικής στο Πρόγραμμα Σπουδών της διαθέτουσα μάλιστα και ειδικές αίθουσες ασκήσεως³.

Εκ των ων ουκ άνευ θεωρούμε τη συμπαράσταση σ' αυτό το έργο μιας Θεολογίας, που θεραπεύεται στο πλαίσιο των Θεολογικών μας Σχολών και των Εκκλησιαστικών Ακαδημιών. Μία τέτοια Θεολογία δεν μπορεί παρά να είναι μία **Θεολογία της Ελπίδας**, που πραγματώνεται ως **Ποιμαντική της Ελπίδας**⁴, της οποίας «το κέρδος διαβαίνει εις άπαντα τον λαόν» (ι. Χρυσόστομος). Μιας τέτοιας Ποιμαντικής «αι πύλαι ανοίγουν μόνον προς τα έξω»⁵. Αυτή η **ανοιχτότητα της Ποιμαντικής** υπερνικά κάθε διάθεση για εσωστρεφές κλείσιμο στον εαυτό της, διατηρώντας ανοιχτές τις προσβάσεις, τηρώντας μία **στάση υποδοχής του άλλου**.

Ολοκληρώνοντας την εισήγησή μου επιθυμώ από βάθους καρδιάς να σας ευχαριστήσω, όλες και όλους, για την προσοχή σας σ' αυτή τη σύντομη αναδρομή ως προοπτικής ελπίδας και ζωής για το μέλλον της Πατρίδας και της Εκκλησίας μας.

Εικόνα αρχής: Η ευλογία της σημαίας, νωπογραφία, Θεόφιλος (1912).

---

³ Μάλιστα πρωτοπορούσα η Θεολογική μας Σχολή έχει στη διάθεσή της από τριακονταετίας Αίθουσα Οπτικο-Ακουστικών Μέσων και Ψηφιακής Τεχνολογίας, για την οποία είχα και προσωπικά συμβάλει. Η Αίθουσα ανακαινίστηκε πρόσφατα με την φροντίδα του Κοσμήτορος κ. Χρήστου Καραγιάννη. Με φροντίδα του επίσης η Σχολή μας απέκτησε και δεύτερη Αίθουσα Οπτικοακουστικής Διδασκαλίας κατόπιν μετατροπής μιας Αίθουσας Διδασκαλίας.

⁴ Αλεξάνδρου Μ. Σταυροπούλου, *Η Ποιμαντική της Ελπίδας* (2022), ηλεκτρονική έκδοση από άρθρα του συγγραφέα στο περιοδικό «Ο Εφημέριος», των ετών 1995-1998, στον ιστότοπο: www.diapoimansi.gr

⁵ Αποστροφή του Οικουμενικού Πατριάρχη κ. Βαρθολομαίου Α', στην Ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (23 Νοεμβρίου 2021), κατά την επίδοση Τιμητικού Τόμου για τα 30 χρόνια της Πατριαρχίας του εκ μέρους της Θεολογικής Σχολής, με τίτλο: Θεολογία διαλεγόμενη.

2.

Σελίδες από ένα αθέατο ημερολόγιο

Η φιλία ως διέξοδος λογισμών κρυφών

Η φιλία είναι ευλογία. Ξεκινάω έτσι επιγραμματικά με έναν κοινότυπο ορισμό το σημερινό αφήγημα εν είδει ψυχογραφήματος. Ευλογία όχι μόνο για τις στιγμές συμπαράστασης, συνδρομής σε δύσκολες καταστάσεις, στήριξης στην πορεία σου.

Επιπλέον και για έναν άλλο ακόμα λόγο που θα ονόμαζα αντικατοπτρισμό με ιδιαίτερη, όμως, έννοια και σημασία. Όχι της εξαπατήσεως ότι κάτι υπάρχει ενώ δεν υπάρχει, αλλά ενός καθρεφτίσματος πραγμάτων που συμβαίνουν σε εσένα χωρίς να τολμάς να τα ομολογήσεις.

Ξαφνικά, ανακαλύπτεις ότι συμβαίνουν και σε άλλους, ακόμα και στις καλύτερες οικογένειες! Εσύ, όμως, σα να έχεις μπροστά σου ένα σήμα απαγορευτικό που σου στερεί την εξαγόρευση και σε κάνει να πιστέψεις πως μόνο σε σένα συμβαίνουν όλα αυτά που συλλογίζεσαι και τότε «από τον πολύ συλλογισμό χάνεις και τον λογαριασμό».

Ανακουφίζεσαι, γιατί δεν νοιώθεις μόνος, ασυντρόφευτος σε αυτόν τον δαίδαλο των σκέψεων και των συλλογισμών. Νοιώθεις ευγνώμων όταν ο άλλος σου εμπιστεύεται μύχια αισθήματα και σε κάνει κοινωνό των ανησυχιών του, των απογοητεύσεων, των αδυναμιών και των ελπίδων του. Όπως συνέβη με την αποστολή χειρόγραφων σελίδων εκλεκτού φίλου από ένα «αθέατο» στους άλλους ημερολόγιό του. Τον ευγνωμονώ γι' αυτό. Τις παραθέτω ευθύς αμέσως με την άδειά του για το κοινό καλό που μπορεί να προκύψει από αυτή την επικοινωνία δύο φίλων⁶.

---

⁶ Βλέπε επίσης ομότιτλο άρθρο του Α. Μ. Σταυρόπουλου στον «Εφημέριο» της 1^{ης} Μαΐου 1996, σ. 136-137. Μπορείτε να το διαβάσετε στον ιστότοπο:

<http://www.diapoimansi.gr/PDF/STAYROPOYLOS%20DIGITAL/2%20ARRUA%20EFHMERIOS/1996/219%20MELETH.pdf>

Λογισμοί και υπολογισμοί

Σε μια εποχή όπου όλα εξελίσσονται γρήγορα, σχεδόν με ταχύτητες φωτός, αισθάνεσαι μεγαλώνοντας, ότι οι ρυθμοί αντιδράσεώς σου επιβραδύνονται. Λειτουργείς με ρυθμούς υπαγορεύσεως αν όχι απαγορεύσεως να κινηθείς πιο γρήγορα. Σαν να έχεις μπει σε μία διαδικασία slow motion μεταφραζόμενο ως «τα ζώα μου αργά»! Πού οι παλιοί ρυθμοί σου που δεν σε πρόφθαιναν οι άλλοι και εσύ έτρεχες, για να μην πω κάλπαζες σαν άτι ιπποδρομίου. Τώρα διαπιστώνεις ότι δεν αποδίδεις τόσο, σου λείπει η γρηγοράδα της αντίδρασης. Κοντοστέκεσαι, δεν προσπερνάς. Δυσκολεύεσαι ακόμη να συγκεντρωθείς σε αυτό που κάνεις. Η προσοχή σου διασπάται και ζητάς ευκαιρίες να ξεφύγεις από αυτό που κάνεις. Να δεις και εκείνο, να δεις και το άλλο. Στεναχωριέσαι και θέλεις να τα παρατήσεις, να παραιτηθείς, να συμβιβαστείς με τις αρρυθμίες σου.

Ίσως είναι η στιγμή που πρέπει να ξαναρχίσεις πάλι να ξαναμαθαίνεις μια καινούρια αλφάβητο, να προσαρμόζεσαι στις νέες σου δυνατότητες. Ίσως χρειάζεται ένας αλφαριθμητισμός για το μέλλον σου. Με τις νέες συνθήκες, με τις νέες δυνατότητες σου, αυτής της στιγμής, κι όχι της άλλης, της προηγούμενης. Είπα αλφαριθμητισμός για να υπαινιχθώ ένα πρόγραμμα της UNESCO. Πιο σωστό θα ήταν αλφα-βημα-τισμός. Γιατί εδώ χρειάζεται step by step, βήμα-βήμα μια καινούργια περπατησιά που ξαναμαθαίνεις να βαδίζεις, αλλιώς θα μείνεις στάσιμος και θα κλαίς. Κλαίγοντας σαν σε αρχαίο στάσιμο αρχαίας τραγωδίας την μοίρα σου.

Μια αμερικάνικη προστακτική σου ψιθυρίζει: «προσαρμόσου ή πεθαίνεις» (adapt or die) και εσύ ασφαλώς δεν θέλεις να τελειώνεις, να πεθάνεις. Θέλεις να ζεις, να ζεις τη στιγμή ξέροντας ότι κάποια στιγμή θα πεθάνεις. Δεν θέλεις να ζεις σαν να πέθανες ήδη. Να ζεις με τις δυνατότητες της στιγμής αλλά όλες. Έστω με κάποιες εκπτώσεις αλλά όχι με πτώσεις. Ει δυνατόν ... Και κυρίως με ειρήνη με τον εαυτό σου. Μην τον πολεμάς. Μην ζητάς από αυτόν τα παραπάνω. Δεν έχει να στα δώσει, θα στα δώσει όλα, όσα έχει. Αυτή πρέπει να είναι η τέχνη σου και η τεχνική σου από εδώ και πέρα. Μην απαιτείς παραπάνω. Στο κάτω κάτω ο εαυτός σου σ' έδωσεν το ωραίο ταξίδι... Σαν δέντρο πολυκαιρινό ας πεθάνει όρθιο όταν έρθει η ώρα του. Αυτήν την ώρα την ορίζει και την καλωσορίζει άλλος, ο Άλλος. Εσύ βαδίζεις και προχωρείς. Προς ώρας ούπω ήλθεν η ώρα σου.

Εσύ από μόνος σου σε αυτό το θέμα δεν μπορείς να κάνεις και πολλά πράγματα. Δεν τολμάς και ούτε πρέπει να έχεις τέτοια αιτήματα αναστολής λόγω ποικίλων δικαιολογιών. Ποιους λόγους άλλωστε μπορείς να προτάξεις; Ο πειρασμός

είναι εδώ, μπορεί να περιμένει σαν ένας τελευταίος πειρασμός. Να ξέρεις, όμως, ότι παρατάσεις και ζαβολιές με την κλεψύδρα... δεν χωρούν.

Γνωρίζεις καλά ότι «ο Κύριος που σε έπλασε σου έδωσε μετρημένες ημέρες και περιθώρια ζωής» (Σοφία Σειράχ 17, 1). Στο νου σου όμως, έρχεται η μορφή του βασιλιά του Ιούδα Εζεκία (725-697 π.Χ.) που έκλαψε γοερά όταν ο προφήτης Ησαΐας του ανήγγειλε τον επερχόμενο θάνατό του. Απευθυνόμενος στον Θεό του εξέθεσε έναν εν επιτομή απολογισμό του βίου του. Δεν φαίνεται όμως να του ζήτησε κάτι εκπεφρασμένα. Απλά του είπε να θυμηθεί. «Μνήσθητι Κύριε, ως επορεύθην ενώπιον σου μετά αληθείας, εν καρδία αληθινή, και τα αρεστά ενώπιον σου εποίησα' και έκλαυσεν Εζεκίας κλαυθμώ μεγάλω».

Τότε συνέβη το εξής καταπληκτικό. «Εγένετο λόγος Κυρίου προς Ησαΐαν λέγων' Πορεύθητι και ειπόν Εζεκία' Τάδε λέγει Κύριος ο Θεός Δαβίδ του πατρός σου. Ήκουσα της προσευχής σου και είδον τα δάκρυα σου. Και ιδού προστίθημι προς τον χρόνον σου δεκαπέντε έτη» (Ησαΐα 38, 3-5). Στον βασιλιά Εζεκία δόθηκε παράταση. Κάτι που εμείς δεν θα μπορούσαμε ούτε και να το διανοηθούμε ότι θα τολμούσαμε να το ζητήσουμε. Παρ' όλο ότι μπαίνει κι αυτό ως ένας τελευταίος πειρασμός στο παιχνίδι... «διότι πράγματα πολλά έξω να κάμω είχαν» όπως ωραία το διατύπωσε ο ποιητής μας Κ. Καβάφης.

Πάντα θα είχαμε κάποια επείγοντα να τελειώσουμε αν είχαμε χρόνο, αν είχαμε τις δυνάμεις. Το γε νυν... έχουμε αυτά που έχουμε, ζούμε τις στιγμές που μας παραχωρούνται. Δεν «πάμε σαν άλλοτε», όπως έλεγε και το γνωστό τραγούδι, «πάμε σαν τώρα...» ζώντας την ατέλεστη των πραγμάτων τελειότητα (Γρηγόριος Νύσσης).

Πίνακας κειμένου: Σχολικοί Φίλοι, του Nikolay Bogdanov-Belsky (Ρώσος ζωγράφος, 1868-1945).

3.

Η μεταστροφή ως στάση ζωής

Τα καλά και συμφέροντα

Oleg Shurkus, Η μεταστροφή του Απ. Παύλου.

Η μορφή του Αποστόλου Παύλου δεσπόζει στην ιστορία της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού. Σημείο αφετηρίας η **μεταστροφή** του στο δρόμο για την Δαμασκό. Μπορούμε να πούμε ότι υπήρξε ένα **σημείο χωρίς επιστροφή**. Η **στάση ζωής** που ακολούθησε ήταν καθοριστική για την πορεία την δική του και της όλης Εκκλησίας. Σημαδεύει την ζωή μας και μας κάνει να αναρωτηθούμε ποια είναι **τα καλά και συμφέροντα** στα του βίου μας και η αξία του να ξεχνάμε αυτά που προηγήθηκαν και να ανοιγόμαστε σε αυτά που έρχονται (πρβλ. Φιλιππησίους 3, 14).

Σήμερα όλα γίνονται για το συμφέρον. Αν συμφέρει κάτι το αναλαμβάνουμε. Αξίζει το ρίσκο. Όλα γίνονται αν συντρέχει κέρδος. Το «συφέρο», παιδάκι μου, αυτό έρχεται πρώτο, έλεγε μια γιαγιούλα. Συμφέρει, το αναλαμβάνω, δεν συμφέρει το παρατάω. Αν φέρνει κάτι μαζί του, αν συν-φέρει, τότε αξίζει να προσπαθήσω, και επισύρει την προσοχή μου και το ενδια-φέρον μου. Τότε είναι καλόν και συμφέρον. Άλλωστε και η Εκκλησία εύχεται και μας παροτρύνει να προσευχόμαστε για τα καλά και συμφέροντα ταις ψυχαίς ημών, δηλαδή πραγμάτων που αναφέρονται στη ζωή μας.

Ποιο όμως είναι συμφέρον και καλό γι' αυτήν; Μπορούμε εμείς να το ξεχωρίσουμε; Ή επιδιώκουμε ως συμφέρον, κάτι που μπορεί τελικά να μη μας συμφέρει καθόλου; Πώς να το διακρίνουμε; Πώς να μην διαμαρτυρηθούμε και να αγανακτήσουμε, και με το Θεό ακόμα, όταν αυτό που θεωρούσαμε ως συμφέρον δεν πραγματοποιείται, δεν το επιτυγχάνουμε.

Να ισχυριστούμε ότι «άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει»; Πώς να πιστέψουμε ότι η έκβαση κάποιων πραγμάτων δεν γίνεται «προς το συμφέρον» μας; Ότι το θέλημά μας δεν ταυτίζεται προς το συμφέρον μας και ότι η

έκβαση κάποιων πραγμάτων οδηγεί τελικά προς το αληθινό συμφέρον μας. Πρέπει τότε να υπάρχει απόλυτη εμπιστοσύνη στην Πρόνοια του Θεού και ν' αφεθούμε σ' αυτήν με εμπιστοσύνη. Όχι σαν μοίρα, σαν στωική υποταγή στο πεπρωμένο από το οποίο δεν μπορείς να ξεφύγεις με τίποτε. «Εὖ τό φέρον σέ φέρει, φέρε καί φέρου».». Και να αγανακτείς πάλι δεν βγαίνει τίποτε. «Εὖ δ' ἀγανακτεῖς, καί σαυτόν λυπεῖς καί τό φέρον σέ φέρει!» (Παλλαδάς ο Αλεξανδρεύς, 4ος αιώνας μ.Χ.). Δεν εννοούμε τέτοια «άφεση» που δεν θα μπορούσες να τη συγχωρήσεις στον εαυτό σου. Όχι άφεση από αμέλεια, από τεμπελιά, από παραμέληση ενεργειών που έπρεπε να κάνεις, ούτε από αδιαφορία, από έλλειψη ενδιαφέροντος. Αλλά από εμπιστοσύνη στην μέριμνα του Θεού του πανταχού παρόντος και του πληρούντος τα πάντα. Να είσαι πεπεισμένος ότι «αν είναι νά ρθει, θε να ρθει, αλλιώς θα προσπεράσει». Κι όταν έρχεται ή σε προσπερνά για το συμφέρον θά ναι πάλι.

Άλλωστε έχεις ακούσει σαν συμβουλή: Να κάνεις τα πάντα σα να εξαρτώνται όλα από σένα, και να αφήνεις σα να εξαρτώνται τα πάντα από το Θεό. Μήπως, όμως, έτσι χάνεις την ανεξαρτησία σου και γίνεσαι ένα όν εξαρτημένο και οφείλεις να φροντίσεις μέσω ΚΕ.ΘΕ.Α. για απεξάρτηση; Δεν με βρίσκει σύμφωνο μια τέτοια αντίληψη. Θα έλεγα ότι «εξαρτάται», εξαρτάται από τον τρόπο που αφήνεις στις καταστάσεις, στις περιστάσεις της ζωής και με ποιο τρόπο εξακριβώνεις ποιο είναι το θέλημα του Θεού στην προκειμένη περίπτωση (πρβλ. και την προτροπή του Ανανία προς τον Παύλο, Πράξεις 22,14).

Είναι όμως συγκρίσιμες οι καταστάσεις αυτές; Εγώ και ο Παύλος, ο Παύλος και εγώ; Το κοινό σημείο εκφράζεται με μία λέξη: *Μεταστροφή, μεταστροφή στάσης ζωής.* Από το να κάνεις το δικό σου θέλημα, να φροντίζεις να πληροφορείσαι και να διακρίνεις, να «δοκιμάζεις, δηλαδή, τι το θέλημα του Θεού το αγαθόν, και ευάρεστον και τέλειον» (Ρωμαίους 12, 2). Έτσι μόνο και αν δεν έχεις άμεση απόκριση, και αν δεν επιτευχθεί αυτό που επεδίωκες «προς το συμφέρον σου», θα είσαι ήσυχος ότι κάποιος άλλος, ο Άλλος λαμβάνει πρόνοια για σένα, και μεριμνά για το αληθινό και πραγματικό συμφέρον σου. Για «τα καλά και συμφέροντα» στη ζωή σου, για «το συμφέρον της αιτήσεως» !

Bertholet Flemalle, *Η μεταστροφή του Απ. Παύλου*,
Καθεδρικός Ναός Αγ. Παύλου, Λιέγη, Βέλγιο.

4.

Τα επίχειρα της αδιαφορίας

Όπου και όταν σας βρίσκει το κακό...

Με αφορμή τα συμβαίνοντα στον τόπο μας και παγκοσμίως, επιχειρούμε να αντιληφθούμε τις αιτίες ή την κύρια αιτία όλων αυτών που διαδραματίζονται δίπλα μας ή μακριά μας. Καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι αιτία πάντων φαίνεται να είναι η αδιαφορία.

Ένας πίνακας του Peter Bruegel, με τίτλο «Η πτώση του Ικάρου» (1558), μας βοηθάει να κατανοήσουμε ότι κάποιος, κάποιοι, ο κόσμος μας, δίκαια ή άδικα, πληρώνουν την αδιαφορία μας. Η αδιαφορία δεν είναι ποτέ ουδέτερη, εξουδετερώνει, όμως, ό,τι βρίσκεται κοντά της και το καταστρέφει.

Διαπιστώσεις

«Όπου και να σας βρίσκει το Κακό αδελφοί,
όπου και να θολώνει ο νους σας,
μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό και Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη».

Αυτό, διαφέρει ασφαλώς από μια απλή Αναφορά στον Γκρέκο (Νίκος Καζαντζάκης). Είναι, θαρρώ, η διαίσθηση του Οδυσσέα Ελύτη για την μνημόνευση των δυο αυτών πνευματικών ταγών του Έθνους μας.

Όταν, όμως, καληώρα σαν και τώρα, σε βρίσκουν τα τρία και... κακά της μοίρας σου, τί μπορείς να αντιτάξεις; Όταν φωτιές, πλημμύρες, σεισμοί, ξηρασίες,

λιμοί, λοιμοί, καταποντισμοί, τσουνάμια, κυκλώνες, ανεμοστρόβιλοι σε περικυκλώνουν και ένοπλες συρράξεις φανατικών σου κόβουν κάθε ελπίδα διαφυγής, και σύ όπου φύγει φύγει και ζήτημα αν θα σωθείς, έστω και ως δια πυρός..., τότε, τι κάνεις; Τότε, όταν τα μάτια μας γεμίζουν με σκηνές φρίκης και τις ακοές μας τρυπάνε ουρλιαχτά απογνώσεως, τότε κι αυτή η Κτίση συστενάζει και συνωδίνει (Ρωμαίους 8,22). Κι εμείς οι άνθρωποι, αντί για φύλακες, σύμφωνα με το αρχαίο πρόσταγμα, συμπεριφερόμαστε ως βιαστές της⁷. Να συμπεράνουμε ότι ως ανθρωπότητα «πήραμε τη ζωή μας λάθος» και δεν μπορέσαμε, ούτε μπορούμε, αλλά καθώς φαίνεται ούτε και θα μπορέσουμε να την αλλάξουμε προς το καλύτερο. Ας μην εξαπατώμεθα. Ούτε, όμως, και να εξαπατούμε τους άλλους με δόλιους τρόπους που υπονομεύουν την ζωή τους. Ο νοών νοείτω !

Σε τέτοιες στιγμές ανεβαίνει άθελά μας στα χείλη μετέωρο το ερώτημα: «Σε τι κόσμο μπαμπά μ' έχεις φέρει να ζήσω; Δεν μου κάνει μαμά, επιστρέφεται πίσω»! Οι στίχοι του γνωστού τραγουδιού, από το 1974, παραπέμπουν σε μια γενικότερη δυσφορία επαναλαμβανόμενη κατά καιρούς για την κατάσταση της κοινωνίας και του κόσμου μας. Νυν και αι...

Ερωτήματα

Ασφαλώς τέτοιες καταστάσεις δεν είναι για χειροκρότημα. Δεν πρέπει, όμως, και «το ένα μας χέρι να χτυπάει το άλλο από την απελπισιά». Αν, μέχρι τώρα, κάναμε του κεφαλιού μας, δεν πρέπει και να χτυπήσουμε το κεφάλι μας στον τοίχο και να το σπάσουμε αλλά να καθίσουμε και να λύσουμε τις σπαζο-κεφαλιές που τίθενται ενώπιον μας για να επιλύσουμε προβλήματα που η σκληρή πραγματικότητα εμφανίζει ως κατεπείγοντα. Κι αν τα σταυροδρόμια που ξέραμε έγιναν αδιέξοδα (Οδυσσέας Ελύτης), ας ψάξουμε να βρούμε διεξόδους. Μ' όλα ταύτα δεν παύουμε να θέτουμε σκληρά ερωτήματα. Γιατί το ένα, γιατί το άλλο; Γιατί ο Θεός επιτρέπει όλο αυτό το Κακό και δεν παρεμβαίνει να μας απαλλάξει απ' όλα αυτά τα δεινά που μας ταλανίζουν; Δεν είναι «καιρός του ποιήσαι τω Κυρίω»; (Ψαλμός 118,126).

Κατ' αρχήν δεν νομίζω ότι η απάντηση εκ μέρους του θα είναι «ήθελέστα και παθέστα». Σε τέτοιες ακραίες καταστάσεις ο Θεός δεν κουνάει το δάχτυλο. Θα έλθει και η ώρα των καταλογισμών. Αυτό που αντηχεί σαν έκκληση, σαν επίκληση, σαν

---

⁷ Περισσότερα γι' αυτό το θέμα βλ. σε παλαιότερο άρθρο μας «Ορθόδοξη Εκκλησία και Οικολογία» στο περ. Εφημέριος, Σεπτέμβριος 2007, σ. 22-23. Όλο το τεύχος του περιοδικού ήταν αφιερωμένο στις πυρκαγιές του 2007.

προτροπή προς τους υπεύθυνους –όλους ανεξαιρέτως– είναι το «παρακαλείτε παρακαλείτε τον λαόν μου», (Ησαΐας 40,1). Παρηγορήστε τον με όποιους τρόπους μπορείτε. Είναι ώρα να επιδέσουμε τραύματα, να αποκαταστήσουμε ζημιές, ως Κράτος, ως Υπηρεσίες, ως Εκκλησία, ως συν-Άνθρωποι.

Απαντήσεις

Τα ερωτήματα, τα γιατί, δεν απευθύνονται μόνο προς τον Θεό. Η Θεοδικία είναι πάντοτε η εύκολη λύση. Απευθύνονται και προς όλους εκείνους που μπορούν, θέλουν ή δεν θέλουν να απαντήσουν. Και οι απαντήσεις πρέπει να έλθουν, οφείλουν να έλθουν, από όλους τους υπευθύνους. Αλλά και ο καθένας μας έχει να απαντήσει και να απολογηθεί για τον εαυτό του (pro domo suo). Συνήθως φταίνει οι άλλοι, ο άλλος, η κοινωνία, οι καιρικές συνθήκες, ο Θεός. Όλοι οι άλλοι εκτός από εμάς τους ίδιους. Ο καθένας με την σειρά του ας κοιτάξει τις ευθύνες που του αναλογούν. Όλοι είμαστε συν-υπεύθυνοι. Έχουμε κοινή μοίρα και μοιραζόμαστε ευθύνες και υποχρεώσεις. Έστω και στο παραπέντε ας τα βάνουμε κάτω για να σηκωθούμε ως Κόσμος, ως Κοινωνία, ως Εκκλησία, «από επάνω και προς τα επάνω» (Paul Klee) με τη βοήθεια του Θεού και... των χειρών μας. Άλλωστε «οι δυνάμεις της ζωής και του πνεύματος θριαμβεύουν πάνω από το κακό» (Pablo Picasso).

Να μην ξεχνάμε, βέβαια, να μνημονεύουμε Σολωμό και Παπαδιαμάντη..., πρώτιστα, όμως, ας μνημονεύουμε τον Καλό Θεό και ας το προτιμάμε αυτό, ακόμα και από το να αναπνέουμε. «Μνημονευτέον Θεού ή αναπνευστέον» (Γρηγόριος ο Θεολόγος). Ένας καλός συνάδελφος το προτιμούσε σε δική του ποιητική εκδοχή: «Θα σε θυμάμαι δυο φορές και μία θ' αναπνέω» (Γρηγόρης Στάθης).

Αιτία πάντων η αδιαφορία !

Ως υστερόγραφη παρατήρηση να σημειώσουμε το ενδιαφέρον που οφείλουμε να έχουμε για όσα συμβαίνουν γύρω μας, τα καλά και τα άσχημα. Η αδιαφορία –και όχι το μίσος– είναι χειρότερη και από την έλλειψη αγάπης, γιατί φερόμαστε σα να αγνοούμε την πραγματικότητα, τα γεγονότα, τα παθήματα του νυν καιρού, τους συνανθρώπους μας.

Αυτή την αδιαφορία την παρουσιάζει με χαρακτηριστικό τρόπο, σχεδόν τετρακόσια πενήντα χρόνια πριν (1558), ο πίνακας του Peter Bruegel του πρεσβυτέρου:

«Η Πτώση του Ικάρου». Ο Ίκαρος πέφτει με λιωμένα τα κέρινα φτερά του –κακό του κεφαλιού του η ξεροκεφαλιά του– και ο γύρω κόσμος συνεχίζει αδιάφορα την πορεία του: ο γεωργός οργώνει το χωράφι του, ο ψαράς συνεχίζει το ψάρεμα, ο ναυτικός ναυσιπλοεί, ο βοσκός ποιμαίνει τα πρόβατα του, ...και η ζωή συνεχίζεται.

Όλοι αυτοί θα μπορούσαν να είχαν σώσει τον Ίκαρο από τον πνιγμό του. Ο εγκλεισμός τους, ο περιορισμός τους στα όρια του εαυτού τους και του έργου τους, η επιμονή τους να μην ρίχνουν έστω και μια λοξή ματιά γύρω τους, η αδιαφορία τους, δηλαδή, τους κατέστησε συνεργούς στο χαμό αντί στην σωτηρία του νέου τολμητία. Κάποιος, κάποιοι, ο κόσμος μας, δίκαια ή άδικα, πληρώνουν την αδιαφορία μας. Η αδιαφορία δεν είναι ποτέ ουδέτερη, εξουδετερώνει, όμως, ό,τι βρίσκεται κοντά της και το καταστρέφει.

Ας μην κλείσουμε, όμως, μ' αυτόν τον τρόπο τις προηγηθείσες σκέψεις. Με την ανατολή του νέου εκκλησιαστικού έτους ας διατυπώσουμε μια ευχή, συνάμα και ως προσευχή, με την βεβαιότητα ότι αύριο–αύριο όλα θα είναι καλύτερα, για να ζήσει ο Κόσμος. «*Ευξώμεθα υπέρ της του κόσμου ζωής*» !

5.

Θεός Παντοκράτωρ ή και Πατήρ ;

[Με αφορμή, επερωτήσεις σε επίπεδο λογισμών κρυφών, που θέτει ο κάθε άνθρωπος στα φυλλοκάρδια του –«ο κρυπτός της καρδιάς άνθρωπος»–, επιχειρούμε να σκιαγραφήσουμε τους προβληματισμούς που ανακύπτουν ως προς την διττή ονομασία, αλλά και τις πράξεις που απορρέουν από αυτήν, ως Θεού Παντοκράτορα και ως Θεού Πατέρα. Διλήμματα, τα οποία είναι δυνατόν να απαντηθούν με τη διαβεβαίωση –ας μην το αντιπαρερχόμεθα– «ότι εγώ μεθ' υμών ειμί πάσας τας ημέρας της ζωής υμών». Γένοιτο!]

Πού το ασυμβίβαστον;

Πώς συμβιβάζεται άραγε, ταυτόχρονη παρουσία και ταύτιση ενός Θεού Πατέρα συνάμα και Παντοκράτορα; Δημιουργού του παντός με άπειρες λεπτομέρειες κατασκευής, σε απίθανες διαστάσεις χρόνου και χώρου. Εκείνου, που είναι πανταχού παρών και τα πάντα πληρών, και ταυτόχρονα που συμπεριφέρεται ως στοργικός Πατέρας και φροντίζει την κάθε λεπτομέρεια μέχρι και την τρίχα της κεφαλής μας.

Πολλοί, και κάποιες στιγμές όλοι μας, δεν μπορούν να το διανοηθούν και το θεωρούν αδιανόητο. Πώς μπορεί στο γενικότερο ενδιαφέρον Του για όλη την Κτίση να έχει στραμμένη την προσοχή Του και την Φροντίδα Του για ένα πλάσμα Του, τον Άνθρωπο; Μπορούμε, αντιστρέφοντας την γνωστή ρήση ότι ο Διάβολος κρύβεται στις λεπτομέρειες να αντείπουμε, ότι ναι, ο Θεός είναι εκείνος που κρύβεται στις λεπτομέρειες! Σ' αυτή την φρασούλα κρύβεται το μεγαλείο ενός Θεού των μικρών πραγμάτων.

Δεν θα απαριθμήσουμε αντιφάσεις ή αντιρρήσεις που προκύπτουν, όταν πορευόμαστε με την πίστη σε αυτήν την παρουσία του Θεού στην ζωή μας. Όλα ή πολλά στέκονται εχθρικά στον άνθρωπο: ατυχίες, αρρώστιες, φυσικό κακό, καταστροφές, πόλεμοι, ανεργία και άλλες αντίξοες καταστάσεις με έσχατο εχθρό τον θάνατο. Για κάποιο λόγο ή και για περισσότερους λόγους συμβαίνουν όλα αυτά και

βασανίζουν τον άνθρωπο στην πορεία του. Θα ήταν άδικο να επιμείνουμε μόνο στα ανάποδα και στα αντίξοα της ζωής που μας περιβάλλουν. Υπάρχουν και πολλά που κάνουν την ζωή μας όμορφη. Και στα λυπηρά του βίου έρχονται και τα χαρωπά. Αρκεί να μπορούμε να τα διακρίνουμε και αυτά. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έρχονται στιγμές δυσφορίας.

Η παρουσία του Θεού

Τότε απαιτείται σταθερότητα στην πεποίθησή μας για την παρουσία του Θεού δίπλα μας. Άλλο Δευτέρα Παρουσία και άλλο συναίσθηση αυτής της Παρουσίας στην καθημερινότητά μας, από τώρα, εδώ και τώρα. Ο Θεός μας «δεν σφυρίζει αδιάφορα». Αύτη η παρουσία Του συνιστά τον άρτον ημών τον επιούσιον. Γι' αυτόν δεόμεθα καθημερινά. Άλλωστε στη ζωή μας συμπίπτουν και ο Μακρόκοσμος του Θεού Δημιουργού και ο μικρόκοσμος του Θεού Πατέρα. Ισχύει μήπως το «εν δια δυοίν» (δύο σ' ένα); Ας μην ξεχνάμε πάντως την τρισή παρουσία του Τριαδικού Θεού που διατυπώνεται στην σύντομη άλλα λίαν περιεκτική και τεράστιας σημασίας ρήση του αγίου Γρηγορίου Παλαμά: «Ο Πατήρ δι' Υιού εν Πνεύματι Αγίω». Έτσι μπορούμε καταληκτικά να διαπιστώσουμε ότι «πάντα δι' αυτών εγένοντο και χωρίς αυτών εγένετο ουδέ εν ό γέγονεν» (πρβλ. Ιωάννου 1, 4). Πού βλέπει κανείς το ασυμβίβαστον;

Ας παρακαλούμε, λοιπόν, να μας χαρίζεται η πίστη εκείνη που κάνει πέρα τις αμφιβολίες, γιατί ως γνωστόν «η αμφιβολία φέρνει την ξηρασία» και απομακρύνει την λεπτή αύρα της παρουσίας του Θεού στη ζωή μας. Ας μην ξεχνάμε ότι ο ίδιος μας διαβεβαιώνει ότι «εγώ μεθ' ύμῶν εἰμί πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ύμῶν» (Ματθαίου 28, 20).

Προέλευση εικόνων: Αριστερά: Παντοκράτωρ. Στον τρούλλο του πανεπιστημιακού Ιερού Ναού των Εισοδίων της Παναγίας (Καπνικαρέα). Δεξιά: Η πατρική αγκαλιά, Μακαριστού αγιορείτου μοναχού, Γέροντος Μωϋσέως.

6.

Τέλος ή αρχή... του παιχνιδιού;

Σε συζητήσεις μας στο παρελθόν, αναφερόμασταν στην *Επανάσταση της Ελπίδας*, που όλοι έπρεπε να αναλάβουμε, στηριζόμενοι σε στέρεη βάση, στην «βεβαία ελπίδα». Προτρέπαμε μάλιστα εαυτούς και αλλήλους να στείλουμε ένα μήνυμα ελπίδας. Μερικοί χαρακτήρισαν το 2021 ως «την χρονιά της μεγάλης ελπίδας» (Τεύχος Κ, Καθημερινής 3 Ιανουαρίου 2021). Άλλοι επέμεναν στο «διφορούμενο της ελπίδας» (Στέλιος Ράμφος, Καθημερινή 7 Φεβρουαρίου 2021). Χαρακτηριστική είναι και η ονομασία του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Ι. Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως Ράδιο Ελπίδα 96,1.

Το μήνυμα της ελπίδας που δώσαμε βρήκε την δέουσα ανταπόκριση; Στην *απολογία*...της ελπίδας προέκυψε κάποιος *απολογισμός*; Η *ποιμαντική της ελπίδας* απέδωσε κάποιους καρπούς; Δεν μπορεί, κάτι θα προέκυψε, έτσι ώστε να μη χρειαστεί να «επαναλάβουμε» την τάξη. Τουλάχιστον ας μέναμε μετεξεταστέοι!

Ο Χριστός, η ελπίς ημών, πίνακας του αγιογράφου Στάθη Γιαννή (2011).

Γι' αυτήν την επανεξέταση προτείνουμε ως βοήθημα –*λυσάρι* το λέγαμε παλαιότερα- μια συλλογή άρθρων μας που αναφέρονται σε ποικίλες διαστάσεις της Ποιμαντικής της Ελπίδας. Εμείς ευχόμαστε το καλύτερο «τῇ ἐλπίδι χαίροντες» εκ των προτέρων, αποθέτοντας την δικιά μας ελπίδα «ἐν πλούτῳ ἐλπίδος» που είναι ο Χριστός. Καλή ανάγνωση και καλή επιτυχία!

7.

Το 2023, Έτος Διαλόγου ως Εγγυητού της Ειρήνης

Σ' έναν κόσμο που μαστίζεται από διεθνείς συρράξεις και πολεμικές αναμετρήσεις, οι άνθρωποι δεν ελπίζουν σε μία ειρήνη μόνιμη ή έστω και προσωρινή. Η Εκκλησία μας προτάσσει στα λεγόμενα *Ειρηνικά της Θείας Λειτουργίας* την ευχή «*υπέρ της ειρήνης του σύμπαντος κόσμου*». Άλλωστε, το μήνυμα των αγγέλων προς τους ποιμένες με σκοπό την μετάδοσή του προς όλους, ήταν η «*Επί γης Ειρήνη*». Κατά τον ποιητή μας «*η ειρήνη θέλει δύναμη να την αντέξεις*» (Οδ. Ελύτης). Ο Απόστολος Παύλος προτείνει «*ειρηνεύετε μετά πάντων*», αλλά αφήνει και ένα μικρό περιθώριο αδυναμίας επίτευξής της, όταν προσθέτει «*ει δυνατόν εστί*». Φαίνεται, δεν είναι πάντοτε εύκολο.

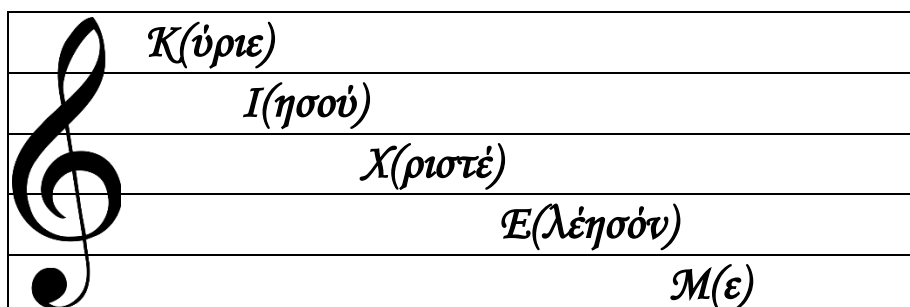
Οι μεγάλοι του κόσμου και οι Οργανισμοί τους αναζητούν τρόπους για να επιτευχθεί η Ειρήνη και ζητούν εγγυήσεις. Είναι σημαντικό, ότι ο **Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)** αφιερώνει ολόκληρο το έτος 2023 στον **Διάλογο, θεωρώντας τον ως εγγυητή της Ειρήνης**. Οι μονόλογοι δεν οδηγούν πουθενά. Ο διάλογος ελπίζεται ότι θα οδηγήσει σε ειρηνευτικές διαδικασίες και θα έχει ως αποτέλεσμα την επίλυση συγκρούσεων και την επίτευξη ειρήνης. Το περιστέρι που ο Νώε έστειλε γύρισε πίσω με ένα κλαράκι ελαίας, σημάδι της καταπαύσεως του κατακλυσμού και της εισόδου της τότε ανθρωπότητας σε περιόδους ειρήνης.

Ένα περιστέρι, ακόμα και ζωγραφισμένο από σπουδαίο καλλιτέχνη του χρωστήρα όπως τον Πικάσο, δεν θα φέρει την ποθούμενη άνοιξη, την ειρήνευση, δηλαδή, της ανθρωπότητας. Είναι περισσότερο από αναγκαία η επίκληση του Αγίου Πνεύματος, που «*εν είδει περιστεράς*» βεβαιώνει και σήμερα, όπως και άλλοτε, για την μόνη εφικτή δυνατότητα επιτεύξεως «*της ειρήνης του σύμπαντος κόσμου*».

8.

ΚΙΧΕΜ: Ένα παράδοξο πεντά-γραμμα

Ακούγεται σαν η πιο μικρή (kleine) μουσική συμφωνία. Υπαινίσσεται το μουσικό πεντάγραμμο. Είναι τα αρχικά της πιο σύντομης νυχθήμερης προσευχής, που και να θέλεις δεν την ξεχνάς. Το αποτέλεσμα είναι το ίδιο έστω κι αν την πεις σωστά ή την προφέρεις λανθασμένα. «Κύριε Ιησού Χριστέ Ελέησόν Με» (ΚΙΧΕΜ) ή «Κύριε Ιησού Χριστέ **μη** με ελεείς» (διήγηση στο *Γεροντικόν*). Η απάντηση είναι μία: Το Έλεος του Χριστού, του Κυρίου της Οικουμένης. Αυτό πιστεύεις, αυτό ελπίζεις, αυτό περιμένεις, χωρίς να υποχρεώνεσαι να αναμένεις σε γραμμή προτεραιότητας...

Το λες και γίνεται, εδώ και τώρα: ότι ελεήμων ο Κύριος και φιλόανθρωπος! Το αν η απάντηση είναι σύμφωνη με αυτά που περιμένεις δεν το γνωρίζω. Εκείνος γνωρίζει (*Κύριος οΐδεν*) και κανονίζει, όχι αυθαίρετα. Μοιράζει «ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους», σύμφωνα με τις ανάγκες τους χωρίς να υπακούει στο «ανάγκα και θεοί πείθονται». Αυτός γνωρίζει τις ανάγκες μας και πράττει αναλόγως. Δεν συμπίπτουν πάντοτε οι ανάγκες μας, η ζήτηση με την προσφορά. Δεν ακολουθεί τους νόμους της αγοράς. Αυτός ξέρει τι κάνει, έστω κι αν εμείς δεν γνωρίζουμε το ίδιο συμφέρον ή όφελος. Αυτός γνωρίζει τα «καλά και συμφέροντά» μας. Ναι, Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με. Γενηθήτω το θέλημά Σου...

Η κλίμακα του ντο, αναπαρίσταται με 7 αγγελάκια.
Υπάρχουν Κλίμακες και... κλίμακες!

9.

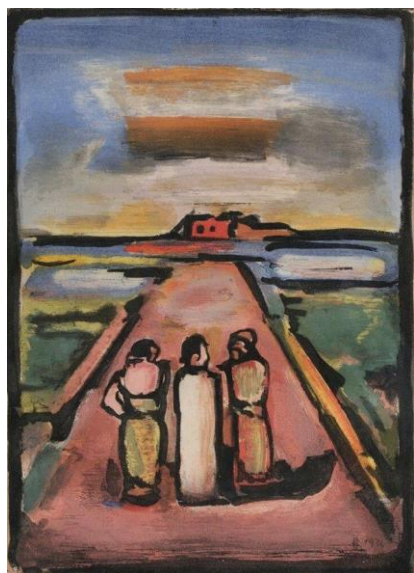
Το αμφί-σημον «μετά».

μ.Χ. : μετά Χριστόν ή και μετά Χριστού;

Μετα-σκέψεις προς... σκέψιν, στην αρχή της Μ. Τεσσαρακοστής

Σε πρόσφατη ανακοίνωσή μας σε Συνέδριο της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (4-7 Νοεμβρίου 2021) αναφερθήκαμε σε μια **μετα-Ποιμαντική**. Σήμερα όλοι μιλούμε ότι ζούμε **την εποχή του μετά**. Το μετά χαρακτηρίζει κάτι χρονικά, όπως για παράδειγμα, ότι το σήμερα είναι μια μεταχριστιανική εποχή, μια κοινωνία δηλαδή που αφήνει πίσω της τις χριστιανικές αξίες.

Η Εκκλησία ζούσε ανέκαθεν και ανήγγελλε το μετά. Στη συνέχεια του Ιωάννου του Προδρόμου ο Ιησούς κήρυξε κήρυγμα μετανοίας, μετά-νοείτε. Θα μπορούσε να εκληφθεί ως «σκεφτείτε το μετά»! Μην σκέφτεστε το τώρα ή το πριν. Μετά-νόω σημαίνει καταλαβαίνω εκ των υστέρων, μετά, τι έχω κάνει. Ο λαός μας θα το έλεγε «στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα». Το μετά μπορεί να είναι και δηλωτικό κάποιας σχέσεως.

Εδώ θα μπορούσαμε το χρονικό μετά, μετά Χριστόν (μ.Χ.), να το εκλάβουμε στη λόγια χρήση του ως συν-οδευτικό: μετά Χριστού. Η αλλαγή οπτικής γωνίας της προθέσεως «μετά» μας δείχνει μια εντελώς άλλη προοπτική. Το ορόσημο που ξεχωρίζει εποχές προ και μετά Χριστόν παίρνει μια άλλη τελείως σημασία. Ζούμε σε μια εποχή **μετά Χριστόν**, αλλά ζούμε και **με τον Χριστόν**, μετά Χριστού. Αυτό είναι το σημαντικό. Η *Πορεία προς Εμμαούς* (πίνακας του Georges Rouault) μας θυμίζει την *κοινή πορεία*. Να σημειώσουμε ότι ο πατέρας της παραβολής του Ασώτου έλεγε στον μεγαλύτερο γιο ότι εκείνος ήταν πάντα μαζί του (μετ' εμού). Ο γιος, όμως, δεν είχε εκτιμήσει τι σήμαινε αυτό, γιατί σ' αυτό το μαζί (μετά) κρίνεται η ποιότητα της σχέσης.

Νομίζω ότι η μετάθεση από το χρονικό στο συν-οδευτικό κρίνει και θα κρίνει την όλη πορεία του ανθρώπου. Με αυτές τις σκέψεις ή μάλλον τις μετά-σκέψεις μπορούμε να εμβαθύνουμε και στην επίκληση της περιόδου της Μεγάλης Τεσσαρακοστής προς τον Ζωοδότη Χριστό: «*τῆς μετα-νοίας ἄνοιξόν μοι πύλας...*», ώστε να καταλάβουμε εκ των υστέρων (μετά) τα πεπραγμένα μας... δεινά ή άλλα. Άλλωστε ο ίδιος ο Κύριος μας διαβεβαιώνει, στο τέλος του Ευαγγελίου του Ματθαίου, ότι θα είναι μαζί μας για πάντα (Ματθαίου 28, 20). Εμείς, όμως, θα είμαστε μαζί Του;

*«Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας
ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν»*

10.

Ατενίζοντας το Μέλλον

Πολλοί σήμερα ατενίζουν, προσδοκούν το μέλλον, υποστηρίζοντας ότι «**το μέλλον είναι ήδη εδώ**». Το Φεστιβάλ Επιστήμης Αθηνών (Athens Science Festival) 21-23 Οκτωβρίου 2022, στην Τεχνόπολη, μας δείχνει τους «**Κόσμους του αύριο**».

Αυτό δεν μας ωθεί να παραμελούμε το σήμερα, γιατί «**Φροντίζοντας για την ανθρωπότητα σήμερα, μεριμνούμε για την ανθρωπότητα του αύριο**». Αυτός ήταν και ο τίτλος του [5ου Συνεδρίου Ποιμαντικής Διακονίας στον Χώρο της Υγείας](#) (Οικουμενικό Πατριαρχείο, Ρόδος 5-9 Οκτωβρίου 2022).

Δεν αναμένουμε παθητικά το μέλλον αλλά όπως λέει και ο σοφός λαός μας «των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγειρεύουν». Η φροντίδα μας είναι, όπως μας υποδεικνύει και σχετικό διαφημιστικό μήνυμα: **να ενημερώσουμε για το αύριο του κόσμου σήμερα**. Ας προσέξουμε, πάντως, και το σύνθημα που ακούγεται τελευταία: «**Πίσω στο μέλλον**» (Back to the future), που ενώ φαίνεται αντιφατικό μας θυμίζει εκείνο το παράδοξο της Θείας Λειτουργίας για τη μνήμη του μέλλοντος, κατά την οποία «θυμόμαστε» αυτά που πρόκειται να γίνουν⁸, ως μία «**φυγή προς τα εμπρός**».

Λαμβάνουμε οπωσδήποτε υπόψιν την ρήση του Κυρίου «**μη μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε καὶ τί πίνητε... οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρήζετε τούτων ἀπάντων**» (Ματθαίου 6, 25 και 32). Ταυτόχρονα, όμως, κρατάμε και τη συμβουλή των αρχαίων ημών προγόνων «**σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει**», γνωρίζοντας ότι ο Πατέρας μας πάντα «**προβλέπει το κρείττον**» (βλ. Εβραίους 11, 40). Το ουσιαστικό είναι να μην χαθούμε στους χρόνους και να φροντίζουμε με τον ίδιο τρόπο και τον ίδιο σεβασμό το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον μας!

---

⁸ «**Μεμνημένοι** τοίνυν... τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριήμερου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανούς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, **τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν παρουσίας**».

Στην ανά χειράς συλλογή, ο αναγνώστης θα συναντήσει μια ανακεφαλαίωση της κύριας αρθρογραφίας μας των τελευταίων δύο χρόνων (Άνοιξη 2021-Άνοιξη 2023) στον ιστότοπο Διαποιμπανση. Τα δέκα αυτά κείμενα που χρονογράφησαν, ψυχο-γραφώντας ταυτόχρονα τον συντάκτη τους, ρίχνουν ευθείες βολές και λοξές ματιές σε γεγονότα, καταστάσεις, ερωτήματα για το παρόν και το μέλλον του κόσμου μας. Τρόπον τινά απαντούν με τον τρόπο τους στις προκλήσεις των καιρών, προσφέροντας ένα λόγο παρακλήσεως που αναπαύει, προσθέτοντας κάποια ακόμα κεντίδια στον καμβά της ζωής.